

KUL KI JAT

Jenni Räinen

**Naisia metsissä,
soilla ja tuntureilla**

Tämän teoksen kirjoittamista ovat tukeneet
Suomen tietokirjailijat ry, Suomen Kulttuurirahaston
Maija-Liisa Heinin rahasto ja Otavan Kirjasäätiö.

Valokuvaajan työskentelyä kirjan parissa ovat tukeneet Finnfoto,
Jokes – Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö ja Otavan Kirjasäätiö.

ISBN 978-951-1-39423-5

© Jenni Ränä & Like Kustannus /
Kustannusosakeyhtiö Otava 2021

© kuvat Teija Soini

Graafinen suunnittelu: Tuomo Parikka

LIKE

Like Kustannus
Helsinki
www.like.fi

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2021

SISÄLLYS

Alkusanat	II
Ensimmäiset	17
Nykyiset	49
Impivaara	75
Polte	101
Pyytäjät	119
Kuvattu katoavaisuus	157
Pyhä luonto	193
Kiitokset	226
Lähteet	227

Tunturien yllä leijuu vaaleanpunaisia hattaramaisia pilviä kuin unessa. Edessä on valkoinen avaruus. Suksi liukuu vaivattomasti, vaikka pakkasta on 25 astetta. Saana-tunturi jää selkämme taakse, edessä väreilevät turkoosinsinisinä Norjan jyrkkähuippuiset vuoret.

Juuri täällä otettiin noin yhdeksänkymmentä vuotta sitten suomalaisen retkeilykulttuurin ensiaskeleita. Vuonna 1933 helsinkiläinen lääkäri ja naisvoimistelun pioneeri Kaarina Kari kiipesi ystäviensä Inkeri Arajärven ja Anna Lehtosen kanssa ensimmäisinä retkeilijöinä Suomen korkeimmalle kohdalle, Halti-tunturin huipulle. Seuraavien vuosikymmenien aikana naisten esimerkin mukaisista retkistä luontoon tuli laajojen kansanosien harrastus. Kului kuitenkin vielä useampi vuosikymmen ennen kuin Annan, Kaarinan ja Inkerin esimerkin mukaisista naisretkeilijöistä tuli valtavirtaa.

Naisten vaellusporukat saati yksin retkeilevät naiset olivat pitkään harvinaisia. Niin vaeltajista kuin kalastus- tai metsästysretkillä kulkeneista kulkijoistakin suurin osa oli miehiä. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa metsästys ja kalastus olivat kuuluneet miesten töihin. Kun nämä työt muuttuivat toimeentulosta harrastuksiksi, myös harrastajista valtaosa oli miehiä. Miehet kirjoittivat eräretkistään lukuisia kirjoja ja tekivät

niistä elokuvia. Samalla kuva luonnossa liikkujista säilyi pitkään yksipuolisena.

Viimeisten vuosikymmenten aikana tähän on tullut muutos, joka on käynyt sitä selvemmäksi, mitä lähemmäs nykypäivää tullaan. Jo yli puolet kansallispuistojen kävijöistä on naisia. Naisten osuus kasvaa nopeasti myös metsästäjissä ja kalastajissa. Naiset kirjoittavat retkistään kirjoja ja blogeja. Sosiaalisesta mediasta on kasvanut retkeilijöiden yhteinen vilkas foorumi.

Suomen kansallispuistoissa liikkuu ylipäätään 2020-luvulla enemmän ihmisiä kuin koskaan aiemmin. Kirjailija Matti Mäkelä on kuvaillut käsitteellä ”huoneihminen” meitä nykyihmisiä, jotka vietämme pääosan ajastamme 20-asteisessa huoneilmassa. Nyt huoneihmiset pyrkivät rynnäköllä ulos, luontoon.

Kaarina Karin ja kumppaneiden aikana Suomen erämaa oli vielä suuri ja kesytön. 1930-luvulla Käsivarren Lappiin Kilpisjärvelle ei kulkenut tietä, Kemijoki oli patoamaton ja luonnontilaisen kaltaisia metsiä ei tarvinnut etsiä, vaan niitä löytyi ympäri Suomea. Toista maailmansotaa seurannut sotakorvauksen maksaminen ja yhteiskunnan nopea teollistuminen muuttivat tilanteen, mikä näkyy yhä luonnossamme.

Retkeily on saanut tummia sävyjä. Suomesta löytyy yhä Euroopan viimeisiä erämaa-alueita, täällä on runsaasti metsiä ja järviä sekä poikkeuksellisen paljon soita, mutta paljon on muuttunut. Luonnon rajallisuus tulee vastaan viimeistään kansallispuistojen rajojen ulkopuolelle astuttaessa. Metsää on paljon, mutta valtaosa on talousmetsää, ja metsien ikäraken-

ne on nuori. Lajien kuudes sukupuuttoaalto kiihtyy globaalisti. Meidänkin metsissämme lajien ja eliöyhteisöjen kirjo on vähentynyt.

Monimuotoisuuskadon lisäksi synkkiä sävyjä tuo ilmastonmuutos, joka tulee muuttamaan pysyvästi Suomen luontoa ja kulkemisen kohteitamme. Erityisen suuri muutos tulee olemaan arktisilla alueilla, joihin pohjoisin Suomikin kuuluu.

2020-luvulla niin katseemme luontoon kuin luonnossa liikkujatkin ovat muuttuneet. Tässä kirjassa tutustun naisiin, jotka valokuvaavat luontoa, vaeltavat, metsästävät tai kalastavat. Päädymme pohtimaan, pystyykö retkeilystä enää nauttimaan silloin, jos tietää katsovansa sirpaleita luonnontilaisen kaltaises-ta luonnosta. Yritämme myös ymmärtää, miksi nykyihminen hakeutuu luontoon. Liittyvätkö uutiset ympäristökriiseistä retkeilypaloomme?

Kirja ei ole tyhjentävä henkilögalleria luonnossa liikkuvista naisista. Sen sijaan se pyrkii laventamaan tarinaa luonnossa liikkujista ja tuomaan siihen jotakin uutta.

80-vuotiaan ”Itäkairan prinsessan” Sirkka Ikosen kanssa lähdemme Pohjois-Pohjanmaalle Syylinkäsuolle. Sirkka kulki viikkojen vaelluksia yksin erämaassa jo 1970-luvulla, aikana, jolloin muita yksinvaeltavia naisia ei juuri ollut. Pohdimme muutoksia, joita luonnossa on tapahtunut hänen elämänsä aikana. Vaikka huoli niistä on suuri, hän on aina löytänyt lohdun ja turvan nimenoman luonnosta.

Hailuotolaisen kirjailija Liisa Louhelan kanssa yövyimme huhtikuussa Oulussa Sanginjoella ja päädymme ylistämään

lähiluontoa, joka sekä avartaa ymmärrystämme suomalaisesta luonnosta että on tarjonnut Liisalle lukuisia seikkailuita. Keväällä 2017 hän halusi ravistella arjen harmautta ja päätti viettää vuoden aikana sata yötä ulkona.

Lähden äitini kanssa hillasuolle ja yritän selvittää, mistä häntä lapsesta saakka riivannut marjakuume kertoo. Innokas marjastaminen on syy sille, että saamme Suomessa nauttia jokamiehenoikeuksista.

Marjakuumeen lisäksi yritän päästä pyyntivietin ytimeen. Enää pitkään aikaan kalastaminen ja metsästäminen eivät ole olleet välttämättömyyksiä selviytymisen kannalta. Mikä vetää tyrnäväläisen Salme Mustanojan metsälle tai helsinkiläisen Sanna Koljosen perhokalastamaan lähes tuhannen kilometrin päähän Tornionjoelle? Entä vievätkö metsästäminen tai kalastaminen meitä todella lähemmäs luontoa?

Tänä aikana, kun luonnontilainen luonto on hupenemassa, kauniita kuvia retkiltä, kesyttämättömästä villistä luonnosta ja villieläimistä on tarjolla enemmän kuin koskaan. Kuljen valokuvaaja Ritva Kovalaisen kanssa Kuusamossa Närängän luonnonmetsässä, jossa mietimme valokuvan vastuuta ekokriisin aikana. Luontokuvaaja Eeva Mäkisen kanssa kiipeämme Posion Riisitunturille pohtimaan muutosta, joka hänelle tapahtui, kun huomio kääntyi kansallispuistojen rajojen ulkopuolelle. Todellisuuden ja luontokuvien välinen ristiriita alkoi kaihertaa.

Retkeileminen vain hivin vuoksi on historiallisesti tarkasteltuna äärimmäistä luksusta. Kirjan lopussa mietin, auttaako se meitä aikamme ekokriiseissä. Hiidhän kaamoksen viimeisi-

nä päivinä Outi Autereen kanssa Kilpisjärvellä, ja pohdimme yhdessä, mitä luonnon pyhyys voisi tarkoittaa 2020-luvulla.

Mutta aloitetaan matka Halti-tunturin huipulta vuonna 1933. On aika kokea retkeilyn riemu ensimmäistä kertaa. Edellisenä päivänä huippu peittyi lumisateeseen, nyt kirkastuu. Kaarina Kari, Anna Lehtonen ja Inkeri Arajärvi ovat valmiita matkaan.

Päässä keikkuvat baskerit, kauluspaita on työnnetty pussittaviin golfhousuihin ja jalassa ovat monoista tuunatut nilkkamittaiset nahkakengät. Naiset seisovat satamalaiturilla Tromssassa ja ovat matkalla Käsivarren Lapin erämaahan. Heidän housunsa sen sijaan ovat tuulahdus Pariisista.

Coco Chanel lanseerasi 1920-luvulla linjakkaan housupuvun yhdeksi *uuden naisen* eli modernin ja tasa-arvoisemman naisen asuista. Kuvan tunturissa vaeltaneet naiset, Kaarina Kari, Anna Lehtonen ja Inkeri Arajärvi, jos ketkä olivat näitä *uusia naisia*. Kun kuva vuonna 1933 otettiin, naisten housut olivat yhä jotakin vallankumouksellista. Vielä vallankumouksellisempi oli kuitenkin naisten suunnitelma: he olivat aikeissa kivuta ensimmäisinä vapaa-ajan retkeilijöinä Suomen korkeimmalle huipulle, 1 323 metrin korkeudessa sijaitsevalle Halti-tunturin laelle. Samalla he olivat tietämättään käynnistämässä koko Suomen laajuista retkeilyinnostusta.

Kuva naisista löytyy Kaarina Karin kirjoittamasta matkakirjasta *Haltin valloitus*. Selaan ohutta mustavalkoisin kuvin kuvitettua kirjaa ja pysähdyn tarkastelemaan sen lukuisia valokuvia. Ne ovat kiehtovia, vailla menneiden vuosikymmenien valokuville tyypillistä pönötystä. Kuvissa naiset kylpevät alasti

puroissa, nauravat, istuvat kivikolla toisiinsa nojaten ja vaeltavat rinnakkain poluilla.

Kaarina Kari seurueineen yritti tunturin huiputtamista jo vuonna 1932, mutta tuolloin kovat kevättulvat estivät suunnitelman toteuttamisen. Seuraavana vuonna he olivat liikkeellä paremmin valmistautuneina. Loppukesä oli myös parempi vuodenaika, vaikka ennen retkeä laelle huippu oli ollut viikon ajan usvan peitossa. Kiipeämistä edeltävänä päivänä lakea piiskasi lumipyry. Elokuun aamu valkeni kuitenkin kirkkaana ja naiset kiiruhtivat matkaan, kohti korkeinta huippua.

Mitä ylemmäksi kulku kävi, sitä louhikkoisemmaksi muuttui taival. Näkyvissä oli loputtomiin punaista kiveä. Kolmikko jatkoi sitkeästi, kunnes lopulta he saavuttivat Haltin laen. Edessä levisi laaja kivikkotasanne, jonka reunat rajautuivat pilviin.

Maisemat Käsivarren pohjoisimmassa kärjessä olivat huikeat, mutta yhtä lailla suuren vaikutuksen patikoijiin tekivät tunturin laella kasvavat punertavat leinikit. Kaarina ihmetteli, miten siemenet olivat kulkeneet läpi kiverämaan ja löytäneet laelta kasvulle sopivan soraläiskän. Ensimmäiset retkeilevät naiset olivat puolestaan itsekä kuin nämä leinikit; harvinaisuuksia, arvokkaita poikkeuksia, joiden tarina on vaalimisen arvoinen.

Haltin rinteillä ei ollut ruuhkaa 1930-luvun alkupuolella. Tunturin rinteillä ja sen laelle kiipesivät paikallisten lisäksi harvakseltaan lähinnä tutkijat, maanmittarit ja kartoittajat. Retkeilijöitä ei näkynyt, saati naisretkeilijöitä. Siksi pä naisten seurue saikin ihmettelyä osakseen. Kun Kaarina edellisenä vuonna oli ollut Lapissa, syrjäseudulla mökissä asuva mummo oli käy-

nyt kokeilemassa seurueeseen kuuluneen Hilja Arvelan rintoja. Mummo oli epäillyt, olivatko kulkijat naisia lainkaan, kun he olivat ”housuniekkoja”.

Lähtösäyksen poikkeuksellisille vaelluksille olivat antaneet koulussa kerrotut kuvaukset isänmaan maisemista. Lähes koko aikuisikänsä yhdessä asuneet Kaarina Kari ja Anna Lehtonen halusivat nähdä maisemat itse. Naisten ja heidän ystäväseurueensa ensimmäinen patikkaretki suuntautui itään, nykyisen Itärajan taakse jääneille Nuorusen, Vuosnan ja Sallan huipuille.

Kaarina kuvailee kuinka retken aikana koettu poluttomien taipaleiden tuoma vapaus, pitkä oleskelu luonnossa ja tunturit itsessään veivät heidät mennessään.

Kun lähestyimme lakea, oli Anna niin hurmioitunut, että ei enää malttanut kävellä, vaan lähti juoksemaan. Huippu oli kuin tasainen lakeus kanervikkoineen, kalliolähteineen, muutamane vaivaispuineen ja monine kukkineen täynnänsä houkuttelevia kalliokoloja sametinpehmoisine vuoteineen, mihin väsynyt matkamies saa päänsä kallistaa ja uneksia tuntuista.

Kaarinan ja Annan vetämät vaellukset olivat urauurtavia. Samalla ne kuvastivat aikaansa, sillä urheilullisuudesta tuli maailmansotien välisenä aikana muotia länsimaalaisen muotitietoisien keski- ja yläluokan keskuudessa. Aiemmin iho suojeltiin päivetymiseltä, jotta ero pellolla raataviin työläisiin näkyisi. Nyt työläiset olivat siirtyneet töihin tehdashalleihin ja päivetyksestä tuli terveellisen elämäntavan statussymboli.

Kaarinan ja hänen ystäviensä vaellukset Lapissa kestivät viikkoja. Koska sopivia varusteita ei ollut juurikaan saatavilla, seurue kehitti itse retkivarustuksensa. Tavaroiden kuljettamista varten he muokkasivat lastenvaunujen rattaista ja lavasta kevyet työnnettävät kärryt. Pitkien matkojen kävelyyn sopivat kengät valmistuivat nahkamonoista. Vuonna 1932 Norjasta oli puolestaan löytynyt reppu, joka tuettiin vyötärölle ja jossa pysyi kantamaan painavaakin tavaramäärää. Itikkaparvia vastaan he suojautuivat virittämällä verkon päähineensä ympärille.

Naiset kulkivat usein pitkälle yöhön ja kävivät nukkumaan aamuyöllä, kun aurinko hiljalleen alkoi lämmittää telttaa. Kun puolestaan helle yllätti heidät Saana-tunturin lumista kylkeä kiivetessä, naiset riisuivat paitansa pois ja kulkivat yläosattomissa kohti huippua. He kylpivät matkan varrella jääkylmissä tunturipuroissa ja ystäväystyivät alueella jutaavien eli porojensa mukana kesä- ja talvilaiduntun väliä kulkevien saamelaiden kanssa.

Sen lisäksi, että Kaarinan teos *Haltin valloitus* on kertomus matkasta vaatimaan luonnonympäristöön, se on kuvaus myös kulttuurien kohtaamisesta. Porosaamelaiset autoivat seuruetta monin tavoin matkan aikana. Mukana oli saamelainen opas, ja Aslak Juuson paimennuspaikka Porojärvellä oli seurueelle tärkeä etappi. Teoksessa on useita kuvauksia paikallisista asukkaista. Nykymatkailijoiden kuvauksissa maininnat paikallisista ovat sen sijaan usein hälventyneet taka-alalle.

Palaan selaamaan kuvia yhä uudelleen. Naiset kahlaavat housunlahkeet käärittäen yli purojen, seisovat lähtövalmiina junan edessä, taivaltavat tunturien välissä työntäen erikoisia kärry-